

„čert“ (resp. „bůh buď při nás“). Diachronním, etymologickým studiem hledajícím lexikální příbuznost více jazyků se zabývá **glottochronologie**.

Obecné názvy slov podle původu rozlišují buď jejich původ lokální (sufix **-ismus**, např. **galicismus**, **germanismus**, **anglicismus**, **rusismus**, **evropeismus** aj.), nebo transformačně-derivační (prefix **de-**, např. **deadjektivum**, **deverbativum** aj.); odlišný je termín **bohemi-kum** označující (rané) vpisky českých slov a poznámek do cizojazyčného textu.

5.59 Slovníky

Slovníky jakožto aplikace popisu lexikonu představují velmi širokou paletu a ve větších jazycích jen jejich typů je několik desítek. Hlavní typy, seřazené podle aspektů, na které se měřují, v hierarchickém pohledu, zachycuje přehled:

Aspekt	Typ slovníku
1 – (<i>Obsah</i>):	encyklopedické x jazykové (⇒ 2)
2 – (<i>Čas</i>):	diachronní (historické/etymologické) x synchronní (⇒ 3)
3 – (<i>Jazyky</i>):	vícejazyčné (zvl. dvoujazyčné/překladové) x jednojazyčné (⇒ 4)
4 – (<i>Cíl</i>):	normativní (zvl. školní) x deskriptivní (vědecké) (⇒ 5)
5 – (<i>Uspořádání</i>):	jiné (retrogradní/frekvenční/věcné, resp. tezaurus) x alfabetské (⇒ 6)
6 – (<i>Oblast</i>):	dílčí (individuální/dialektické/terminologické a slangové/frazeologické a onomastické aj.) x celonárodní (⇒ 7)
7 – (<i>Východisko</i>):	sémaziologické (obecné/dílčí–ortografické/ortoepické) x onomaziologické (tezaurus/synonymní aj.) (⇒ 8)
8 – (<i>Médium uložení</i>):	knižní x elektronické

Určitým ekvivalentem slovníku, zachycujícím geografické rozšíření jednotlivých dialektických jevů, je **jazykový atlas**. Zdroji informací pro sestavení slovníku jsou reprezentativně rozsáhlá excerpta lexikálního materiálu s kontexty, ukládaná do kartotéky, resp. **lexikálního archivu**. V nové době jsou jimi elektronicky ukládané rozsáhlé **korpusy** textů, často převáděné i do podoby **konkordance**, tj. uspořádaného seznamu výskytů každého slova textu s jeho kontexty aj. (viz 5.12).

Základní jednotkou slovníku (zvl. jednojazyčného výkladového a vícejazyčného) je **heslo**, tj. individuální položka, resp. článek s informací různého druhu, podle typu slovníku. Nejčastějším principem uspořádání slovníkového materiálu (viz aspekt 5 výše) je **abeceda** (viz i 1.53). Toto uspořádání se zakládá na základní (reprezentativní) slovníkové podobě hesla, zvané **lemma** (srov. 5.12, systém–text), k níž se vztahuje i většina další informace v hesle. Z důvodů ekonomických se více příbuzných lemmat, resp. hesel někdy seskupuje do **hnízda**. Jinou formou uspořádání hesel ve slovníku je vedle abecedy (srov. však i retrogradní, s abecedou zprava doleva, viz 5 výše) frekvence (viz 5) a věcná či tematická souvislost (viz 5). **Tezaurus** (viz 5 a 7) však často alfabetské uspořádání nemá; je to zpravidla slovník věcný (onomaziologický) s hierarchickým uspořádáním lemmat podle významových souvislostí a příslušnosti do hyponymních tříd.